

6. Fejet hajtunk előtte ma is. Tanításai máig érvényesek. Egész tevékenységét az a meggyőződés motiválta, hogy a „valódi erőny 's műveltség nélkül bizonyos a' romlás 's veszteség”³¹. Széchenyivel Wesselényivel, Eötvössel együtt vallja, hogy a „tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma”. Ezért lesz egész életének központi törekvése az oktatás, a nevelés, a felvilágosító munka. És a nemzeti összefogás, a távolabb élő „magyar néptöredékekkel” való törődés kötelessége.

Az utóbbi időben szerencsére egyre több szervezet, kutató (néprajzos, folklorista, nyelvész, történész, népzenekeutató, zenész, tanár stb.) és a moldvai magyarság iránt érdeklődő, tenni kész idős és fiatal foglalkozik a kérdéssel. Ami persze sok körülmény miatt igen bonyolult. De erősítheti reményeinket, hogy a nemzetközi érdeklődés is fölébredt irántuk. Ugyanakkor a hivatalos ellenállás, a magyar nyelvű mise és a hivatalos anyanyelvoktatás hiánya ma is visszhangozza a már Gegő által megfogalmazott problémát, az egyház és az iskola szerepét, fontosságát.

D. Máti Mária

Száz éve született dr. Csorba Zoltán

A felelősen gondolkodó értelmiségi, a tudós tanár, a példát adó nevelő személyiségjegyei jutnak eszébe annak, aki ismerte dr. Csorba Zoltánt, s megkísérli fölidézni alakját. Ami belőle múlandó volt, csaknem három évtizede nyugszik a miskolci Deszka-temetőben, hatása azonban él az immár megöszült egykori tanítványokban, s ma is vonzanak olvasókat becses művelődéstörténeti írásai. Azok közé a pedagógus egyéniségek közé tartozott, akik karaktert adnak egy-egy iskolának, akiknek hatása alól nem tudja kivonni magát a diák. Alapos felkészültség, széles látókör, szellemi nyitottság, a nemzeti és humánus eszmények iránti elkötelezettség jellemezte. Daliás termete, érdeklődő tekintete, a szája sarkában meghúzódó mosolya jelezte életszeretetét; ugyanakkor valamiféle biztonságérzetet, fölnyit is sugallt a tartása, annak az embernek a szilárdságát, aki különbséget tud tenni a tetszetős lim-lom és a valódi érték, a múltó divat és a maradandó teljesítmény között.

Csorba Zoltán 1905. január 16-án született Miskolcon, édesapja vasúti tisztviselő volt, aki igyekezett elősegíteni tehetségesnek ítélt fia iskolázását. A református főgimnáziumba irattatott be, ahol az ifjút tanulmányi eredményei kiemelték társai közül, sorra nyerte az irodalmi pályázatokat, s titkára lett a Kazinczy Ferenc Önképzőkörnek. 1922-ben jeles eredménnyel érettségizett. A Trianont követő évek anyagi-társadalmi problémái nem kedveztek az értelmiségi pályára készülőknek. Ifjú vallástanárának, későbbi tanártársának, Balázs Győzőnek a hatására és ajánlásával Csorba Zoltán a budapesti teológiára jelentkezett, s ott is kitűnt kiváló képességeivel. Ennek köszönhető, hogy másodéves korában már vallástanári feladattal bízták meg, s hogy az amerikai magyar reformátusok 1924-ben meghívták az Egyesült Államokba. Lelkeszi szolgálata mellett tanulmányai folytatására is felhasználta ott-tartózkodását; 1926-ban baccalaureatusi fokozatot szerzett, a pittsburghi teológiai szemináriumban pedig megkapta a „master of sacred theology” címet. Disszertációjában a fiatalok vallási életének lélektani szempontú vizsgálatával foglalkozott. Hazatérve 1927-ben itthon is befejezte tanulmányait, s egy év múlva már egykori iskolájának tanára volt, s ezután is mindvégig kitartott szülővárosa mellett.

Iskolájának azonban nem hittanárként volt rá szüksége, ezért elősegítették bölcsészettudományi tanulmányait. Yolland Artúr professzor tanítványaként végezte el az angol tanári szakot a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen, s ott 1943 januárjában bölcsészdoktorrá avatták. Közben, 1930-ban könyv alakban adta ki *Adalékok az amerikai magyar irodalom történetéhez* című értekezését, 1942-ben pedig *Miskolc és Borsod az irodalomban* című kötetét. Szakirodalmi munkássága megalapozta tudósi tekintélyét, a gimnáziumi tanítás mellett rendszeresen szerepelt a miskolci szabadegyetemen, a kassai rádióban, angolt tanított a jogakadémián, feltárta iskolája nagy értékű könyvtárának kincseit.

³¹ Gegő Elek: Egyházi beszédek. Pesten 1834. 75. old.

A művelődéstörténeti hagyomány mellett a kor szellemi kihívásai is érdekelték. Karácsony Sándor, Györffy István és a népi írók szellemisége érintette meg; bekapcsolódott az ún. falumunka kezdeményezéseibe, a tehetségkutatásba, a magyar falu hagyománykincsének feltárásába. Tanártársaival falukiszállásokat szervezett, egyháza támogatásával segítette elő a szegény sorsú parasztfiatalok középiskolai továbbtanulását. Abban az osztályban, amely 1940-ben kezdte gimnáziumi tanulmányait, amelynek Csorba Zoltán az osztályfőnöke volt, s amelynek ötödiktől magam is diákja lettem, öt-hat olyan kiváló tehetségű fiú kapott lehetőséget a kiemelkedésre, akik e segítség nélkül anyagi okok miatt nem juthattak volna el az értelmiségi létig. Szakmai felkészültsége, társadalmi felelősségvállalása játszhatott szerepet abban, hogy 1946-ban dr. Csorba Zoltán tankerületi főigazgatóvá nevezték ki, majd az iskolák államosítása, a tanügyigazgatás átszervezése után szakfelügyelői megbízást kapott.

A Lévy József nevét viselő református gimnázium 1948-ban megszűnt, átmenetileg ugyan Mikszáth Kálmán Gimnázium néven együtt maradt tanári kara, de Állami Földes Ferenc Gimnáziumként aztán összeolvasztották a katolikus Fráter György Gimnáziummal. Csorba Zoltán is átkerült oda. Politikai szempontok miatt háttérbe szorították ugyan, de folytathatta irodalomtörténeti publikációs tevékenységét, gyakori előadója volt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnak, s szerepet kapott a miskolci irodalmi folyóiratok (a Kohó, a Borsodi Szemle, a Széphalom) megszervezésében. Egykori tanítványai előrehaladását mindvégig szemmel tartotta, magam is sokat köszönhetek ösztönző figyelmének. Viszonylag korán, 71 éves korában, 1976. július 31-én egy budapesti kórházban hunyt el. Az időközben újraindult miskolci református Lévy József Gimnázium legkiválóbb tanáregyéniségei között tarja számon őt, az iskola folyosóján a hálás tanítványok emléktáblát helyeztek el tiszteletére.

A ránk maradt életmű méltó az utókor figyelmére. Irodalomtörténeti tanulmányainak gyűjteményes kötetét Porkoláb Tibor gondozásában a miskolci Felsőmagyarország Kiadó 1994-ben tette közzé, s ugyanabban az évben a Borsod!Abaúj!Zemplén Megyei Honismereti Egyesület javított kiadásban megjelentette Csorba Zoltánnak Kazinczy Gábor életútját elemző könyvét. Ezek által az ezredforduló érdeklődő közönségéhez is eljutott munkássága. Ennek az életműnek itt most honismereti jelentőségét szeretnénk kiemelni, hiszen a tudós szerző figyelmét mindvégig a helyi kötődés jellemezte.

Csorba Zoltán publikációi között találunk pedagógiai-módszertani írásokat (például az élnyelv tanítás időszerű kérdéseiről 1937-ből, a tehetségmentésről 1941-ből és 1942-ből, az egyke-diákról 1944-ből, a tanulmányi versenyekről 1955-ből); vannak az etnográfia felé mutató tematikájúak (két miskolci szőlásmondást elemezett 1972-ben, s foglalkozott a miskolci temető sírfelirataival 1976-ban); írt irodalmi recenziókat (például Ernest Hemingway Nobel-díjas kisregényéről 1956-ban, Fodor József verseiről 1963-ban, a Kazinczy-levelezés kiadásának újabb kötetéről 1960-ban); közreműködést vállalt idegenforgalmi kiadványokban (munkatársa volt a Zempléni-hegység útikalauzának 1958-ban, a miskolci útkönyvnek 1967-ben és 1973-ban). Igazi kutatási területe azonban a helyi irodalmi hagyomány volt.

1942-ben adta ki *Miskolc és Borsod az irodalomban* című 160 oldalas monográfiáját, amelynek bevezetésében így fogalmazta meg vállalt feladatát: „megkeresni a mi szerény, de számunkra értékes borsodi irodalmunknak múltba vesző szálait. A szerkesztésbe: az időbe beállítani, történelemmé fűzni a sok magános szigetember próbálkozásait, városunk, megyénk apró irodalmi kincseit. Meg akarom mutatni sok, az élet felületén élő miskolcinak, hogy itt nyúlnak a mélybe ősi kultúrgyökerek, és könnyen felejtő borsodiaknak szeretném megmutatni helyi irodalmunk szépségeit. Szerény művemmel is megkedveltetni kívánám önmagunk előtt is a mi tájunkat, a mi népünket s erősíteni az azonos történelem és kultúra tudatát.” Vagyis a maga korához kívánt szólni, a helyi történeti-irodalmi tudat kialakítására, erősítésére törekedett.

Nem „szobatudós” volt, aki filológiai apróságok felkutatásával, forráselemzéssel tölti napjait, hanem olyan tájékozott elme, aki a művek, tények ismeretében rekonstruálni kívánja kortársai számára a régióban egykor élt írók világát. Összeállította (1954-ben) Borsod-Abaúj-Zemplén megye irodalmi, művészeti és tudományos topográfiáját, könyvet írt Petőfi, Tompa és Jókai borsod-miskolci kapcsolódásairól (1966), a Borsodból indult Egressy Béni-ről (1974), valamint a zempléni származású, Patakon diákoskodó, végül a borsodi Bánfalvára visszavonuló Kazinczy Gábor életútjáról (1970). Foglalkozott a miskolci folyóirat-kiadási kezdeményezésekkel (1954), Balassi Bálinttal (1954), Csokonai helyi kötődéseivel (1955), Kaffka Margit

miskolci kapcsolataival (1955), Lenau tokaji éveivel (1955), a népszínműíró Tóth Edével (1956), József Attila verseinek miskolci megjelenésével (1959), Szemere Bertalan szépírói tevékenységével (1967), Déryné Széppataki Róza (1972, 1974) és Egressy Gábor alakjával (1973), Molnár Borbála költészetével (1974), Wándza Mihály (1973) és Gvadányi József munkásságával (1975).

Foglalkoztatta Csorba Zoltánt az a kérdés, hogy van-e a borsodi tájnak „ízesítő, egyéniségformáló helyi színe”. Érdemes felidézni ezzel kapcsolatos gondolatait: „A táj egyéniségét öt tényező határozza meg legjobban: a vidék földrajzi arculata, a tájban élő nép, a fajta nyelve, a nép életformája és végül hagyománya. Elég egy pillantás Borsod térképére és megállapíthatjuk, hogy megyénk a hegységnek, síkságnak, Felföldnek, Alföldnek a keveréke. ... Fajtánk is keverék. Észak-Borsod többnyire turkoid magyarjai besenyőkkel, barkókkal, palócokkal vegyültek; az ipartelepeken németek, tótok olvadtak a magyarságba. Dél-Borsod balti-típusú magyarjai közé ékelődött a matyók színes csoportja. Városunk nyelve, mint a városoké általában, zeneileg romlott magyar nyelv, a megye északi és nyugati vidéke a palóc nyelvjárásnak úgynevezett bükkvidéki változatát beszéli, a Tisza mentén a felsőtiszai ízü nyelvjárás hallható. A hajdani majdnem egységes életformájú földművelő borsodi magyarság erősen iparosodott, gyárak, bányák, ipartelepek elmosódottá tették az egykor éles életformát. A hagyományoknak ma is erős jellegképző erejük van faluhely ... Ezek szerint bajos dolog Borsodot olyan irodalmi tájegységnek felfogni, mint a palóccentrumot: Nógrádot, vagy az Ormányságot. Miskolcnak nem volt soha olyan irodalomteremtő ereje soha, mint nagyváradnak vagy Debrecennek. Ilyen indokom nincs is a könyv megírására. De mégis, nekünk, kik egy vármegyében közigazgatásilag, katonailag, egyháziilag, kulturális életterben, ipari és gazdasági szervezetünkben e határok közt együtt élünk, ebben a néptömbben azonos emléktartalmunk, érzelmi közösségünk és hagyománykincsünk van. Ez a közösségi összetartozás indokolja a közös irodalmi érdeklődést, és magyarázza egyes borsodi írók szellemi rokonságát, költészetük hasonló színeit.”

Az irodalomnak ez a szemlélete kiválthat ugyan kritikai észrevételeket, de nem tagadhatjuk jogosságát, irodalomszociológiai szempontú használhatóságát. A helyi színek, hatások, összefüggések számbavételével válik az irodalomismeret a honismeret részévé, így kerül közelebb a mai emberhez elődeinek világa, így erősödik táji kötődése.

A száz éve született dr. Csorba Zoltán is része immár egy tájhaza kulturális örökségének.

Kováts Dániel

HÍREK

A Duna fölfedezése

A Vízügyi Múzeum, Levéltár és Könyvgyűjtemény kiadásában 2004. november közepén jelent meg a Duna első, 18. századi monográfiájának hasonmás kiadása és annak magyar fordítása „A Duna fölfedezése” címmel. A kötetet egy 70 oldalas (angol és magyar nyelvű) tanulmány vezeti be, amelyet a fordító, dr. Deák András a mű keletkezéstörténetéről írt.

Luigi Ferdinando Marsigli gróf „Danubius Pannonico-Mysicus” című, 1726-ban Hágában és Amszterdamban, latin nyelven megjelentetett műve korának egyik legnagyobb tudományos vállalkozása volt. Marsigli elsőként irányította a figyelmet a török uralom alól frissen felszabadított Magyarországra, illetve Európa népeket és kultúrákat összekötő fő folyójára, a Dunára. A hat hatalmas kötet megalkotásában Európa számos nemzetének tudósa és művésze vállalt részt, így méltán mondható a mű az európaiság szimbólumának is.

A szép kiállítású, több mint 400 oldalas kötetet a Duna 21 nagyméretű térképe mellett a folyó völgyének halairól és madarairól készült színes és fekete-fehér képei is díszítik.

Aki a Duna-vidékének egykori, 17–18. századi természeti és vízrajzi állapotát ismerni akarja, az ebből a művelődéstörténeti munkából hiteles képet kaphat mindezekről.

A könyv ára a Vízügyi Múzeum, Levéltár Könyvgyűjteménynél (1054 Budapest, Alkotmány u. 27. Tel: 374 0548) megvásárolva 6000 Ft.